

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՄԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՐԱՅ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ 1877

ԹԻՒ 1069

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Յաջողութիւնն ընկերակից է միշտ օսմանեան ջորաբանակին՝ ի Գառաւաղ. ուր հետզհետէ յառաջանալով փառաւոր և որոշիչ յաղթութիւններ տարաւ. և գուցէ այսօրուան օրս կայսերական զօրքն ի Չէթինճէ մտած են, որ Գառաւաղի մայրաքաղաքն է։ Կըհաւաստեն թէ ինքիւս իշխանն ի Դաղմատիա փախեր է և Աստրոհոնգարիոյ ու Անգղիոյ բարեխօսութիւնը կըհայցէ՝ հաշտութիւն ընելու համար։ Ռուսաց զօրքն մեծամեծ կորստեամբ Դանուբն անցնելէ հետէ՝ նշանաւոր ճակատամարտ լինելու. այսու ամենայնիւ երկու կողմէն կառուար պատրաստութիւնք կըլինին և ի մօտ աւելաւոր անշուշտ մեծ պատերազմ մի տեղի պիտի ունենայ, և հաւանականաբար յաղթութիւնն ի կողմն կայսերական զօրաց պիտի լինի, որք երէ հայրենասիրական եռանդեամբ, քաջամարտութեամբ և մանաւանդ կատարեալ վստահութեամբ, որ մեծ զօրութիւն կուտայ օրեւէ ջորաբանակին յաջողութեանը։

Ի կողմն Ասիոյ Ռուսաց յարձակումն զսպուեալ և օսմանեան զօրքն մի քանի կռուոց մէջ նշանաւոր յաղթութիւններ բրին թնամբոյն իրոյ զոր յետո մղեցին մինչև ցաահմանագլուխը, ինչպէս կըհաւաստեն Կ. Պօլսոյ թուրքերէն յաղթութիւնք։ Բայց յայսմանէ Պայազիտն՝ որում տիրած էին Ռուսք, կրկին օսմանեան զօրաց ձեռքն անցեր է և կայսերական իշխանութիւնքն իրահաստատուեր են նոյն քաղաքին մէջ։

Կ. Պօլսոյ վԱՔԸԹ յարգրոյն ի Պաղուսէն հասաւ հեռագիր մի կըծանուցանէ թէ Ռուսք չտարաւ յաղթութեամբ թող տուին նոյն քաղաքին

բոլորաբար բռնած իրենց զիրքն և ի վախճան գարձան՝ հալածուելով ի կայսերական զօրաց մինչև ցաահմանագլուխը։

Անգղիան կըշարունակէ միշտ իւր զինուորական պատրաստութիւնք և ըստ ՄՈՐՆԻՆԿ-ԲՈՅԹ օրագրոյն կարելի է թէ հզօր նաւատորմի մի հանդերձ ցամաքի զօրք յուղարկուի Բորթոմութէն դէպի Կէլիպոլու։ Նմանապէս անգղիական լրագիրք ոմանք կըծանուցանեն թէ վեհափառ Թագուհւոյն կառավարութիւնն միտք ունի թողալու ինք ինքիւն ի բարձրաձէնթէն վառն նշանաւոր գումար մի ծախք ընելու, որովհետեւ կարող լինի պաշտպանողական զօրաւոր զգուշութիւն մի ձեռք առնուլ։

Բայց մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը մասնաւորապէս կըհրաւիրեմք ի վերայ ատենախօսութեանն զոր եկամտից նախարար որ Սթաֆֆորդ Նորթքոթ. ըրաւ հացկերութի մը մէջ, ուր ծանուցանելով քաղաքային ընդհանուր կացութեան ծանրութիւնն՝ պաշտօնական կերպիւ յայտնեց թէ Անգղիան պատրաստ է զինուորութեամբ ի գործ դնել իւր ասածներն ի դիպուածի որ անգղիական օգտից փնտ մի հասնի։ Այսու ամենայնիւ կըյուսայ թէ Արեւելեան խնդիրն չաւարտի Կոնստանդնուպոլիսի գործակցութեամբ և երոպական միւս տէրութեանց։

Ըրաւ Տէրպիլին և Կորդչաք իշխանին մէջ տեղի ունեցած վերջին թղթակցութիւնն բարձրաձէնթէն հաղորդեցաւ։ Ռուսիոյ կայսերութեան առաջին նախարարն իւր պատասխանին մէջ ապահովութիւններ կուտայ թէ Ռուսիան պիտի յարգէ չէզոք Անգղիոյ օգուտներն և թէ միւս տէրութեանց գործակցութեամբ պիտի կարգադրէ Արեւելեան գործքերը՝ յաւելցնելով թէ Ռուսիան միայն մարդասիրական պաշտօն

մի կըվարէ և ուրիշ նպատակ չունի։

Յանգիւրումն Ռուսիչ և Մոլլինարի զօրապետք՝ (որոց հրամանատարութեան ներքե կըդառնան Թուրքիոյ սահմանագլուխներն եղած աւստրիական զօրքն) ի վէննա գնացեալ լինելով, համբաւ մի տարածեցաւ թէ Աստրոհոնգարիոյ կառավարութիւնն պիտի դրաւէ զՊոսնիան և զՀէրսէքը և զօրաբաժին մի պիտի յուղարկէ ի սահմանագլուխ Սերվիոյ։ Այս համբաւն անհիմն էր. սակայն վէննայի ԹԱԿՊԼԱԹ օրագրոյն հետեւեալ տողքն ուշադրութեան արժանի են։

«Սպասողական և կրաւորական քաղաքականութիւնն չուտով թող պիտի տրուի։ Դիւրին է իմանալ զնկատողութիւնն՝ յորոց մեր տէրութիւնն պիտի պարտաւորի ևս առաւել չեւտիլ զքաղաքականութիւն իւր. քանզի Աստրիան չկրնար թող տալ որ Ռուսիան Արեւելեան ժողովրդոց բազմին միակ տէրն հանդիտանայ. նմանապէս չկրնար թողուլ որ Ռուսիան և Անգղիան պահպանեն և ապահովեն զօգուտս իւրեանց Արեւելի մէջ, առանց ինքն ևս պահպանելու և ապահովելու զօգուտս իւր։ Աստրիան չկրնար թող տալ Թուրքիոյ ևս, որ զատ հաշտութեամբ ընդ Ռուսիոյ, և մանաւոր կարգադրութեամբ ընդ Անգղիոյ, այս երկու մեծ տէրութեանց ուղղակի ազդեցութեան ներքե դրուի։ Ռուսի այս նկատմամբ Աստրոհոնգարիոյ միապետութիւնն կըպարտաւորի թէ զինուորական և թէ քաղաքական միջոցներ ձեռք առնուլ»։

Հունգարիոյ Բէշթ մայրաքաղաքին աղգային երեսփոխանակը՝ Ժողովոյն ամսոյս 14—26ին նիստին մէջ Արեւելեան գործոց վրայոք սաստիկ վիճաբանութիւնք լինելէ ետեւ, օսմանեան կայսերութեան ամբողջութեան սկզբունքն ընդունուեցաւ։ Մօսկու Դիցա նախարարն յայտնեց

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍԼՈՅՆ Մայիս ամսատետրին մէջ հասնուր կեղծ ստորագրութեամբ, յօդուած մի հրատարակեալ կըտեսնեմք, որոյ ներքե Գ. Մ. Մամուրեան (չեմք գիտեր ընդէր) իւր երեան պահած՝ ձեռք կըզարնէ, ըստ իւր քաջ սովորութեան, ծայրել նախ՝ զվսեւ Ատենապետ փառան ազգային ընդհանուր ժողովոյն, որում աշխարհաբառի պաշտպանութեան զօրապետութիւն կըշնորհէ՝ զնոյն պաշտօնն բաժնելով ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ հետ, որում գրաբառի պաշտպանութեան զօրապետութիւնն կըբաշխէ, թիկնապահ կարգելով նմա զքաջ հայկաբան Սաւալանեան պատուելին, և նոր տեսակ քաղաքավարութեանց պերայ ծիծաղելով, այսպէս կըյաւելու։

Սիւրբէ գու ալ չեմ ծիծաղիր այս գրաբարի զինուորներուն վրայ, որոց մէջ ամենէն աւելի ծիծաղալարժէք զանազանեւր զժուարին է։ Նախ՝ հարկ կըհամարեմք յուշ անել Ա. ՄԱՍԼՈՅՆ թէ՛ ինչպէս հայհոյին, նոյեպէս և ծաղրելն փառաբանել չէ. երկրորդ կըյայտնեմք թէ՛ մեր փափաքելով զմանրաբարոյ կերպութեան ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ հաստատուն պահել և չնոսրել ի սահմանայ բարեկրթութեան, չեմք ուզեր յիշեալ ամսատետրին հեղինակն անարժան օճայն հետեւելով պատասխանել նմա. այլ քաւական կըհամարեմք առայժմ յառաջ բերել զհետեւեալ երիս պատուական գրուածս ի պաշտպանութիւն գրաբառ գեղեցիկ լեզուին մերոյ, զոր մի ՄԱՍԼՈՅՆ ի զուր կըծգնէ ի մահ մատնել, մեռեալ հուշակերպ զայն՝ հանգեւրձ իւր մի քանի համամտքն։

Արժաւ. Հ. Կ. Կ. Մ. Ա. շանեան զինուորական

վարդապետն՝ պատասխանելով Գ. Մինաս Զերազի նամակին, կասէ։

«Զեմ ուզեր նաեւ այն յորձանապոյտ գրաբառի և աշխարհաբառի խնդրոյն մէջ մտնել. զի երկու կողմն ալ փաստեր ունին. և թէ մէկն միայն զառաջինն (զգրաբառն) ուզէ ընդունիլ թուի թէ անբնական կըլայ. իսկ թէ միայն զերկրորդն (աշխարհաբառն) և այս ինձ թուի անբնական. Հարկ է երկուքին ալ տեղ մը և չափ մը սահմանել. և կարծեմ խնդիրն այս բանին վրայ պիտի մնայ»։

Զարգոյ պարոն Ա. Պ. Աղանուր հայկադուն զրազէսն և պատուաւոր փառաւականն Պաղուսիոյ (Հնդկաստան), զհետեւեալ նամակն գրէ մեզ ի ջատագովութիւն գրաբառին, զոր նախանձել լեզու անուանէ։

Բաթումի, 13 Մայիս 1877
Զարգոյ խմբագիր ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

Յետին մի քանի թիւք պատուական օրագրի ձեռում հասեալ աստ՝ տեսնեմք ի նոսրին զի յուզի եռանդեամբ կարեւոր խնդիր մի ի մէջ դրեցաւ ոմանց ազգայնոց. նիւթ իմն որ հանապազկարա զուշ և զմտադրութիւն ուսումնասիրայ կողմանցս, այն է գրոցն մեր բարբառ, որ թէպէտեւ սի միայն ստացուածն է մնացեալ ազգասիրի մերոյ ազգայնութեան, որպէս և մի միայն կերպարանք արդեօք դասելով զժողովրդ. Հայոց ընդ քաղաքակիրթ (civilized) ազգին, ժամանակ առ ժամանակ ցուալի է տեսել, յորոց ինքեան ուսումն և ի ձեռամբ յազգի մեռում իսկ։ Սրա ոչ միայն չկամին ճանաչել զմեծ յարգ և վարկ նորուն՝ այլև ջատագովել աշխարհիկ բարբառոյն գուռ գործեն՝ եթէ հնար իցէ, ինչեւ անհետ առնել զգրաբառն։

Հնգետաւան ամօք յառաջ (1862) գրեցի զխաղութիւն ինչ, (սէ՛ զրապ իտական համար) ի

պաշտպանութիւն գրաբառին, որ հրատարակեցաւ յէջ 57, 58 և 59, զորս առաքեմ ընդ այսու պատեհութեամբ ի հասցեն ձեռ, յորոց եթէ արժան համարեմք, քաղաքածս արարեալ տալիք երեւի ի Բանասիրականի ձեռում։ (1)

Զիշէն ատելով զբանադատութիւն՝ երեւեալ յօրագրի ձեռում եթէ ի գովանի ջատագովութիւն գրաբառին և թէ ի կարի պարտաւելի առաջարկութիւն բարձման նորին՝ ոչ ընթերցող ծայրէ ի ծայր. զի չունիմ ժողով (ներեւոյցն ինձ թղթակցին) վերմանել լիով գրաբառ ինչ շարագրեալ ի լեզուին՝ որ հաւանեալ եմ՝ չկարէ զգրաբառ իմաստ մի բացայայտել։ Ես յիմում մտնիս, խոստովանիմ, միտք իմ անմարդանան ըմբռնել զայն։ (2)

Թուի ինձ եթէ կարօտ չիցէ խնդրեք փոստաբանութեան և կարի խորին ձեռնարկութեանց, զի չկարեմ հաւատալ եթէ գուցէ ոք անձն ողջախոհ և զգուն կամ ճշմարտաւ ազդուէր, որ զայդպիսի խորհարգ գաւառման, որպէս անկէ կոչել զայն, խորհիցի, այն է բառնալ գլխովին զուսումն գրաբառին, և զայն ի վարժարանաց։ Այդպիսի գաղափար՝ եթէ անցանէ ընդ մտք ուրուք ի Հայոց պարտ է հարկաւ խօթացել զօլ ուղեղան նորա, կամ ի պարագային ինչ փիղիգական կամ բարոյական կորուսեալ նորա զուգիւղ գաւառման մտաց իւրոց, ևս և խղճի։

Այս գաղափար (idea) իրաւունս տայ մեզ կասկածելու եթէ սոքա ջանան յարմարոյ հարկանել զքաղաքակիրթութիւն մեր յաւա ազգ քաղաքակիրթելոց, ընդ որ և զկարեւորագոյնս ունեւեաց մերոց, այն է զկրօնն և զազգային եկեղեցի մեր զորս թուի իմն եթէ հարուածել ջանան։ Հարկ իցէ յիշատակել զի ի դեղեցիկ և

(1) ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ յաջորդ բուռն ունիմք հրատարակել զիշէալ բաղաւաճս։

(2) Թուրքաւանի Հայր Էս դժուարաւ իմանալ զաշխարհիկ բարբառն Ռուսահայոց։ Մա. խմ.

Թէ Աւստրոհունգարական կառավարութիւնն զգուշութեամբ կը պահպանէ իւր սոցալատական դիրքերը՝ և պիտի գործէ ըստ պահանջմանց պարագայից վասն ապահովելոյ զօգուտսն իւր։ Ո՛ր և է օտար երկրի ոչ գրաւուած պիտի լինի և ոչ զօրք պիտի յաւարկուի։ այսու ամենայնիւ Աւստրոհունգարական միապետութիւնն որոշած է արգելել զորքէ օտար աշխարհակալութիւնն ի սահմանակից գաւառս։

Փարիզի ԼՂ ԳԱՆ օրագրոյն Տփլիսի թղթա-կիցն կենսագրական հետաքրքիր տեղեկութիւններ կուտայ ի վերայ Լօրիս Մերիքօֆի և տէր Ղուկասօֆ զօրապետաց։ տեղեկութիւնք՝ զորս ԼՂԱԳԻՐ և ՄԱՍԻՍ թերթքն թարգմանելով հրատարակեալ են։ Մեք զթարգմանութիւնն այս վերջին թերթին յառաջ կը բերեմք ի տեղեկութիւն մեր հեռուոր ընթերցողաց։

«Հարկաւ դո՛ս պիտի ըլլաք կովկասեան բա-նակին գլխաւոր զօրապետները ճանաչելով։ Ասոնց ընդհանուր հրամանատար Լօրիս Մերիքօֆի վրայ արգէն խել մը կենսագրական տեղեկութիւններ կան հրատարակեալ, բայց ամենն ալ ստոյգ չեն։

«Մերիքօֆի համար երբ ընդհանուր հրամա-նատար կըսեմ, պէտք է գիտնալ թէ զինուոր-ական գործողութեանց գերագոյն անօրէնու-թիւնը մինչև մէկ աստիճան կովկասու ընդհա-նուր կառավարիչ Միքայէլ մեծ դքսին ձեռքն է, ի Տփլիս։

«Լօրի՛ Տփլիսու կառավարութեան մէկ գա-ւառն է։ Մերիք ալ Հայերէն լեզուաւ ազնուա-կան կընշանակէ, տիտղոս մը՝ զոր Պարսիկները կուտային Հայ ազնուականաց՝ Ռուսական տիրա-պետութենէն առաջ։ Տիտղոսին վերջի օձ կամ օֆը Ռուսական մասնիկ մ'է, զոր Ռուսահայք առհասարակ ընդունելով կը գործածեն։ Հե-տեաբար Լօրիս Մերիքօֆի կընշանակէ Լօրեյի ազնուական։

«Մերիքօֆի զօրապետն ազգաւ Հայ է, և կրօն-քով լուսաւորչական։ Հայրը վաճառական էր։ Մերիքօֆի իւր կրթութիւնը Մոսկուայի Լազար-եանց Արեւելեան լեզուաց ճեմարանն առած է, և դիտէ Հայերէն, Թուրքերէն, Թաթարերէն, Պարսկերէն, Ռուսերէն և Գաղղիերէն։ Բայց Անգղիերէն և Գերմաներէն ոչ։

«Զինուորական ծառայութեան սկզբնաւորու-

թիւնն ըրած է Ռեզրսպուրիկի Հուսար կոչուած հեծելազօրաց գնդին մէջ մտնելով։ Երբ Մու-րավիէֆի Տփլիսի կայսերական տեղակալ էր, Գրքով պատերազմին սկիզբները, Լօրիս Մերի-քօֆի այն ատեն գնդապետի աստիճանաւ՝ թե-թեաշարժ հեծելազօրաց գնդի մը հրամանա-տարութիւն կընէր ասիական թուրքիոյ կողմը։ Կարսի առումէն ետե՛ զօրավարի աստիճան բարձրանալով՝ յիշեալ բերդաքաղաքին հրամա-նատար եղաւ։ Մուրավիէֆի՝ կովկասու փոխար-քայութեան չեղած՝ թէ զՄերիքօֆի և թէ Տան-տուքօֆի ֆարսաքօֆ զօրապետն, որ այժմ Բիւէվի ընդհանուր կառավարիչ է, իրեն յաջորդող Օ-րօնցօֆի իշխանին յանձնարարեց։ 15 տարի վեր-ջը, կովկասու վերջնական կերպիւ նուաճումէն ետե՛ Միքայէլ մեծ դքսին փոխարքայութեան օրով, Լօրիս Մերիքօֆի զօրավարը վաղեմիկովսս զրկուեցաւ իւր կառավարիչ, Յետոյ անձնական վատառողջութեան պատճառաւ գործէ քաշ-ուելով, Փարիզ գնաց և քիչ մը ատեն ալ վիս-պատէն կեցաւ, ուր և կայսեր հանդիպեցաւ։ և դեռ հոն կը գտնուէր երբ ներկայ պատերազ-մին հրատարակութենէն անմիջապէս ետքը կովկասեան բանակին ընդհանուր հրամանատա-րութեան կոչուեցաւ։

«Այս հրամանատարութիւնն իրեն յանձնուի-ուցուած ատեն, առաւել իւր անձնական ար-ժանիքը նկատողութեան առնուած էր՝ քան թէ հնութիւնը։ Մերիքօֆի, որոյ այս անուան-ումը շատերու նախանձը շարժեց իւր վրայ, 53 տարեկան է։ Ինքը Հայ ըլլալով, թէ ազգութիւն և թէ փորձով լաւ կը ճանաչէ երկիրն ու բնա-կիւնները։ Պատերազմական ըլլալուն հետ նաև դիւանագէտ է, որոյ համար իւր նախնաճորդ-ները կըսեն թէ պարզամիտները խաբելէ մեծ հաճոյք կը զգայ։

«Եթէ թշնամին կռուոյ դաշտէն խոյս տալով իրեն դէմ գաւ մը կամ խորամանկութիւն մը բանեցնել ուզէ, Մերիքօֆի առանց չի թողնու-միւնոյն զէնքով անոր հետ կը կռուի։ Իսկ եթէ թշնամին այսչափն ալ չուզէ ընել, այն ատեն սիրտը նեղանալով ձանձրոյթէն կը լանչէ սպա-սաւորը։ — Ի վրէժ, կըսէ, վրանին սա անկիւնը մուկ կայ, նայէ։

«Ի վրէժ մանրախոյզ հետազօտութիւն մ'ընե-լով, ամեն բան տակն ի վրայ ընելէն ետե՛ ճակ-

րանս քաղաքակրթութեան մերոյ՝ այն է կոր-ծանմամբ գրաբառին, ի գլուխ ելցեն, այլ քանզի ամենակարեւոր է խնդիրն՝ պարտ է բզ-գաստ լինել և ամենեցուն որք նախանձախնդիր են օգուտ և պատուոյ ազգին մերոյ՝ մանաւանդ գրագիտաց, միով ձայնիւ, հակառակ կալ խոր-հրդոյն և բողոքել (protest) ընդդէմ սրբապիղծ առաջարկութեան՝ որ մահ սպառնայ նախան-ձելի մերոյ լեզուի։

Զմիւռնիս՝ որ համբաւեալն է վասն Ռուսման և պանծայ բազմաթիւ Ռուսմանախօք ի պատա-նիս իւր, բնաւ իսկ չի սորհէաք զի ընդունալ լի-նէր այդ պիտու՛մ ազգատեաց և ազգաւոր առաջարկութեան։ Այլ յառաջը զի Ռուսմանական խորհուրդն՝ կարգեալ ի Հայ ժողովրդեան, վարկանիցէ իւր նախնական պաշտօն զյառաջն առնուլ այդպիսի վրանդի և թոյլ չտալ մուծ-ման այդ ազգի և գուհիի սովորութեան յոր և է Ռուսմանարանի, ճանաչելով զգրաբառն բարդաւաճող և ուղղիչ առ տնին կամ աշխար-հիկ լեզուին։

Միւսմ է այլն

Ա. Պ. Ա.

Վերջապէս վերնեկող Միւսթարեան վանուց ԲԱՉԱՎԷՊ անուն հանգիստարանին ներկայ տարւոյս առաջին եռամեայ պրակին յառաջա-բանէն ղհեաեալ պարբերութիւնն կը քաղեմք՝ աղաչելով ազգասիրաբար զԱ. ՄԱՍՈՒԼԷՆ ըն-թեռնուլ զայն ծանր ուշադրութեամբ, զի գու-ցէ, չնորհին Աստուծոյ, համազուի թէ մեր գրաբառ լեզուն մեռեալ չէ, և նորա վերայ սակաւ ինչ յարգ և համարումն ունենայ, որ ամենահարկաւոր և անհրաժեշտ է ազգային գաղափարաց տեսլի միոյ։

«Այս չափազանց նախանձայնու-թեան արդտօք կը ըլլայ միանգամայն՝ անէակ ընդդէմարաններ ծնուցանել մոռք մեղի, կամ մեր չափազանց ըմբռնած ճշմարտութեանց

տին քրտինքը սրբելով կը յայտնէ վերջապէս թէ մուկի պոչն անգամ չտեսներ։

«Տարա՛ն (տխմար), կըսէ Մերիքօֆի ձեռքերն իրար շփելով և սրտի գոհունակութիւն մ'ըզա-լով, որ գոնէ ծաղրելու մէկը գտեր էր։

«Լօրիս Մերիքօֆի զօրապետն ընտանեբար կը վարուի զինուորին հետ, անոնց ապուրին համը կընայի տեսնելու համար թէ ազէկ եփուած է, հիւանդ անոցներն երթալով հիւանդ ու վիրա-ւորեալ զինուորաց վրայ հոգ կը տանի։ Իսկ բարձրաստիճան սպայից հետ մեծ խստութեամբ ու անաչառութեամբ կը վարուի, մանաւանդ կարգապահութեան մասին։

«Իւր եղբորորդին ալ այժմ Ալէքսանդրաօլի զօրաբանակին հեծելազօրաց գլխաւոր հրամա-նատարն է։ Իւր պաշարման թնդանօթներուն հրամանատարն ալ նոյնպէս Հայ մ'է, Ասվեր-սօֆի գնդապետը։

«Երեանայ զօրաբանակին հրամանատարն ալ տէր Ղուկասօֆ զօրավարն է։ Անուան սկիզբի Տէր Մանսիկը կըցուցնէ թէ Հայ եկեղեցականն մը սերունդէն է։

«Շէյխ Շամիլի բռնուած ատենն այս զինուո-րականն էր որ ամենէն առաջ կուհիւր պարսպին վրայ յարձակելով Ռուսական դրօշակը անկեց։ Հիմա ալ սա է որ Պայազխի Օսմանեան փոքր ամրոցն առաւ։ Ասոր հրամանին ներքե կը գըտ-նուի հեծելաժօրաց հրամանատար Վրացի Չալ-չալացէ զօրապետը»։

Կ. Պօլսոյ Թրքիի անուն յոյն լրագիրն կը հա-ւաստէ թէ օգոստ. Սուլթանն մարդասիրական նոր շնորհ մի ըրեր է Յունաց ազգին, այսինքն նոյն ազգին Պօլսոյ հիւանդանոցին յամաց հետ սահմանեալ օրական 100 օխա հացն՝ 275 օխայի, և օրական 75 օխա միսն՝ 100 օխայի աւելցեր է կայսերական հրամանաւ։

— Օսմանեան մեծագոր կայսրն ականաղարդ մեծագին թուր մի և երկու գեղեցիկ ձի պար-գեւեց խըտիվին որդի Հաշան փաշային, որ ար-գէն ի վառնա գնացած է։ ուր Եգիպտական զօրաց դուլին անցնելով իբրեւ հրամանատար պիտի առաջնորդէ զնոսա ի տեսարանն պատե-րազմին։ Յայտնի է թէ Հասան փաշան՝ Բրու-սիոյ զօրաբանակին մէջ առած է զզինուորական կրթութիւնն իւր։

— Ի Կ. Պօլսոյ ամսոյս 20 թուականաւ առ վե-

դէմ, գրեթէ իբրեւ զծիծաղելին Տօն Գիշոր՝ զա-զօրիս ի հեռուստ իբրեւ ասպետներ երեակայե-լով և անոնց դէմ գրչի սրով շահատակելով, և առանց հիմնական պատճառարանութեանց՝ մեծ մեծ դատաստաններ վճռել, պաւառական առանձին լեզու մը ըստ իւր ձեւակերպեալ այլե բազում իւրք մեր բուն հայրենի լեզուին կեր-պարանքը չունող, մանաւանդ թէ շատ անգ մայր գրաբառի հակառակ ընթացող իբրեւ հայ-կական գրականութեան բացարձակ լեզու պա-հանջել որ ըլլայ, աւելորդ և մեռեալ համարե-լով բացէ ի բաց գրաբառը և փոքր Ասիոյ ա-մենայն կերպ աշխարհաբառը աղաւաղ խառ-նուրդ մը։ Եւ ահա այս նկատմամբ երկու խօս-քով համառօտենք այստեղ մեր կարծիքը, զոր երկարօրէն ալ պատմական տեսութեամբ և շատ ապացուցութեամբ կընայինք հաւատել-եթէ գրութիւնն իս ներքէ։

Ցանկալի է որ աւելի միտք դնէին այս խնդ-րոյն միջամուխ քննադատը թէ մեր գրաբառն իբրեւ զլատիներէնն և իբրեւ զհին յունարէնն անմահական լեզու մ'է իր ունեցած ճոխու-թեամբն ու կորովովը, վե՛մու ճիւղն ձրււք և ամեն կերպ գրութեանց յարմար, Գայն ինչ Գրէլ ճաբար Գրէլի, բոտ վիպայութեան նորոյ Բագրատունւոյն։ Ինչպէս որ յայտնի կընի մեր հին մատենագրութեան, և մանաւանդ ու-կեղարու զանաղան գրչոյ վրայ, իբրեւ ընտիր և օրինակագիր լեզու գրականութեան։ որ և նոյն իսկ ճիշդ գիտութեանց և աներկիւրի բա-ցատրութեանց ճահաւոր է՝ եթէ ուզուի, բոտ ամենայնիւ գրելի է՝ նման լատիներէնի, որով (գրաբառով) կիսօրու իսկ դեռ, կուտուցուի և կը մատենագրուի շատ զանաղան կօշմեր և բարձր

Վայն մեր յորդարեալ հեռագիր մի կըծա-
նուցանէ թէ Ռուսաց յառաջագահ զորքն Սիս-
դոպէն մեկնելով հասին 'ի Պիեյա : Ի վերայ
հասնապարհին յընդմիջի օսմանեան զօրագունք-
քայլաբար յարձակելով 'ի վերայ նոցա հարուա-
ծեցին քնոսա և յետս մղեցին մինչ 'ի Դանուբ :
Վրացի և ֆալաֆաթ գրեթէ տասը ժամ փո-
խադարձ լինդանօթներ արձակեցին սաստկա-
պէս , իսկ 'ի կողմն կովկասու 'ի Սոքում—գալէ
կայսերական զորքն մեծ յաղթութիւն ըրին և
6000 Ռուսք սպանեցան կամ վիրաւորեցան :
—Ի Կ. Պոլիս մի քանի լրագիրք 'ի պատճառս
անդգոյ և անխոհմ. յօդուածոց ինչ , խափա-
նեցան կամ դադարեցան բարձրագոյն հրամա-
նաւ : Ի թիւն խափանեալ լրագրաց գտանին
Ղ.ՎԼԵՂ. ՀԻՐԵՆԸՍ անգղիական թերթն և ՍԷԼԱ-
ՄԷԹ թուրքերէն թերթն , որոյ արտօնատէր-
անօրէն Սարաֆեան Սլիքսան էֆէնտին , և
խմբագիր Սապիթ էֆէնտին պատերազմական
ատենի մը առջև դատուելէ ետեւ , առաջինն
երկամեայ աքորմամբ 'ի Դարապլուզ , և երկ-
րորդն միամեայ աքորմամբ 'ի Պալքէսէր յու-
ղարկեցան : ՆԱԲԵՏԱՔ անուն Պուլլար լրագիրն
ևս դադարեցաւ մինչև ցվերջ պատերազմին :
—ԺՈՒՌՆԱԼ ՏԷ ՏԷՊԱ օրագիրն կասէ թէ ա-
պստամբութիւն մի ծագեցաւ 'ի Բոլոնիա :

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՅՈՒՄՆ
Ձմեռնոյ կայսերական զօրանոցին բժշկական
տեսչութիւնն , բարձրագոյն հրամանաւ կը հրա-
ւիրէ օսմանեան զօրաբանակին ծառայութեանը
մանել ուղղով յարգոյ բժիշկներն և վիրաբոյժ-
ներն , որ բարեհաճին ներկայանալ 'ի յիշեալ
զօրանոցն ամեն օր առաւօտեան ժամը 8ին ըստ
ձրանկաց ' մինչև ցվէսօր առ 'ի համաձայնի 'ի
վերայ պայմանաց ծառայութեանն :
Ձմեռնա , 17—29 Յունիս 1877 :

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՄԱՍԻՍ լրագրոյն Յունիսի 16 թուոյն մէջ ցա-
ւայի սրտիւ ընթերցումը զհետեւեալ տողոն :
Վանէն Մայիս 9 թուով առ ՄԱՆՁՈՒՄԷ
ուղղեալ , և անցեալ շաբթու հրատարակեալ
տխուր նամակի մը պատճառաւ , (զոր մեք ալ
անցեալ հինգշաբթի առաւ ՄԱՍԻՍԻ մէջ հրա-

տուամարաններու և ժողովներու մէջ մեծաւ
յարդուութեամբ և օգտիւ , (ինչպէս նաեւ վերջերս
'ի Պետրքուրդ յարեւելագիտական ուսումնաժո-
ղովին) , իսկ յայնապահառի նկատմամբ կը լար-
ծենք թէ հիմակուան եղած կերպ կերպ գաւա-
ռականներէն մին գլխաւորապէս 'որ մեզ կերելի
ճակատանի գրչաց մէջէն ոմանց գործածածն
ըստ բաւականի մարբեալն , գեռ աւելի զտուե-
լով և աւելի պատուաստուելով գրաբար 'ի հան-
դումնայ վրայ , պիտի ըլլայ ոչ շատ հեռու ժա-
մանակաւ դիւրահասկանալի և գիւրաւ գրելի
սովորական աղբային լեզու , առանց ուսական
գլխաւոր գաւառականին իրեն եղականութիւնը
բոլորովին կորսնցնելու . որ է ըսել 'թէ մեր խո-
տորմունքէն և ծանրաբեռնեալ ու կըցկըտուր
աւակներէնէն պիտի դառնանք գեռ . նոյն
իսկ երկու դար մէջ գործածուած օրինաւոր և
մարդու աշխարհաբառին , որ նոյն ատենուան
բանագան գրութեանց և մանաւանդ մեր Միւ-
րաբաժօր տպած ֆրիստոնէական վարդապետու-
թեան մէջ յայտնապէս կը տեսնուի , ինչպէս որ
նքն ալ գեղեցիկ կերպիւ յառաջարկանին մէջ
ընդլուցանէ , ինչ ինչ միայն անշուշտ աւելի
վերածելով հին հանձնաշն ոճոյ : Որով և գործա-
ւոր , դարձեալ կըսենք , անխելէ է որ Թեմի , ոչ
միայն աշխարհաբար մայր և գայեակ ըլլալուն
համար , (յորմէ նախ պէտք է անանի ոչ սոսկ
գրագէտն , այլև ամենայն ճիւղի ուսման պարա-
պաղ աղբայինն , անոր արմատներովը , կանոնա-
ւոր ամանցներովն ու բարդութիւններով զանա-
պէս ուսմանց գաղափարները բացատրելու հա-
մար , ուր և որչափ որ կընեք լեզունիս և ինչ-
պէս որ բնական խելքը կառաջնորդէ , որպէսզի
յոյրաւուն և լոպակական բառերով չխնդրենք մեր

տարակած եմք) , ՄԱՆՁՈՒՄԷԻ խմբագիր փա-
նոսեան էֆէնտին երեքշաբթի օրն սպարապետի
դուռը կանչուելով քանի մը ժամ հարցաբն-
նուեցաւ պատերազմական ատենին առջև , և
իրիկունը երաշխաւորն առնուելով թող տրուե-
ցաւ 'երէկուան օրը վերստին ներկայանալու
պայմանաւ : Լրագրոյն մամուլը դրուած ժա-
մանակ կըլսեմք թէ ՄԱՆՁՈՒՄԷԻ ԷՖԲԵՍԻ լրա-
գիրն անասհման կերպիւ դադարման դատա-
պարտուել է երէկ , և թէ այսօր ֆանտեան էֆ-
նորէն Սպարապետի դուռը կանչուել է :

—Դարձեալ նոյն լրագրոյն մամուլ 14 թուոյն
մէջ կընթերցուածք :
«Այս առաւօտ ժամը շին Գերմանական դեա-
պան վան Բուէնս տը Ռէօս մեր Ս. Պատրիարքին
փոխադարձ այցելութեան եկաւ իւր յատուկ
շոգենաւովն 'ի Գումգաբու , Սմենապատիւ Ս.
Պատրիարքն երեք եպիսկոպոսներով և վեց վար-
դապետներով ընդունեց զնորին Վսեմութիւնն
Պատրիարքարանի մեծ սրահին մէջ վայելուչ մե-
ծարանօք , և դադարեցին խօսակցեցան միմեանց
հետ : Դեսպանն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և
եկեղեցականաց վրայ ինչ ինչ հարցումն ընելով
զմայլեցաւ Ս. Պատրիարքին տուած բացատրու-
թիւններէն և Արեւելեան եկեղեցւոյ վարդապե-
տութեանն ու կարգադրութեանը վրայ :

«Կէս ժամէն աւելի տեսակցելէ զինի , վե-
դեսպանին մեկնելու ժամուն Պատրիարքական
փոխանորդ տէր Մկրեան Հայրն առաջարկեց Ն-
Վսեմութեան , որ բարեհաճի մինչև Գումգա-
բուի նաւամատոյցը Ս. Պատրիարքին կառքովն
երթալու , որ և սիրով ընդունելով բերկրու-
թեամբ մեկնեցաւ . ուրոյն ուրոյն շնորհակալու-
թիւն յայտնելով թէ Ս. Պատրիարքին և թէ
ներկայ գանուող եկեղեցականաց» :

—Կըլսեմք թէ գերա . տէր Սարգիս վարդա-
պետն թէոդորեան , որ յամաց հետէ 'ի փարիզ
կըննակէր . . . , ներկայ Յունիս ամսոյն 3—15ին
առ Աստուած փոխեալ է 'ի հասակի խորին ծեր-
ութեան : Վախճանելոյն թաղման ծախքն վե-
րաման Գէորգ—Պէյի վճարել է . որ 'ինչպէս
յայտնի է , 'ի նոյն մայրաքաղաքն կը բնակի
հանդերձ ընտանեօք իւրով :

—«Բողոքական աղբայնոց աղբապետ Մատ-
թէոսեան Յակոբ էֆէնտին երէկ այցելութիւն
տուաւ մեր Ս. Պատրիարք Հօր : Կարծեմք թէ
էնկիւրիի Արիստակէսի վրայ եղած հաշուոց

գրութիւնները , մինչդեռ մեր լեզուին մէջ ա-
նոնց մէկ բաւական մասին համապատասխանող
բառերն անպակաս են) , այլև զինքը (զգարա-
ւոն) կենդանացնող մեզի ժամանակակից այն-
պիսի գիրքներուն պատճառաւ 'որք մեծապէս
սիրցողին զինքն ու փառքը պայծառացուցին ,
յայտնելով անոր անբաւ գեղեցիկութիւնքը , և
կարծեալ թէ իրենց գրչաց տակ քանի մը ուրիշ
չքնաղ գոյներով ալ աւելի ևս գեղեցիկացուցին
և միով բանիւ կրկին ևս հաւատուցին մեր մեծ
գանձն ու պարծանքն ըլլալը , վեհ հանձնարե-
լու և անոնց գերագոյն զգացմանցն ու մտած-
ութեանցը հետ զմեզ կապողը , աղբութեան
միակ գրչոյն ու նուիրական աւանդը և անձ-
կատուոր սրտից սիրտիւնքն ու շարժիչը , մեր
առ երբեմն փառաւոր և երբեմն աղէկէղ անց-
եալն , և առ նախնիս թուուցանելով զմեզ և
անոնց հետ կերպիւ մը կենսակից ընելով» :

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՈՒՆ 'ի պաշտպանութիւն իւր
կընթարի բոլոր զպարոն Հ. Սաւալեան արտուելին
ընթերցող գիրքեան Ս. Հայրիկն : Ահաւասիկ Նո-
րին Սրբապետեան գրածը , որ մի դառն գանգատ է
ընդդէմ աշխարհաբառեան ոչ ազգասեր խմբին :

Թողէք ինձ , մանկունք , աստէն դանդա-
բաւամբ հեղինակ Հօրն
Ձայն անհասանքերովանայ , որ զհին
լեզուն հարթել ճգնին .
Ասեն թէ Սահակ մեռաւ , մեռաւ
լեզուն և թաղեցաւ ,
Հարկ է թողուլ զայն ի բաց և
կենդանի լեզուաւ վարիլ ,
Հին լեզուն արուկ լիցի , և իշխանց
բիրտ աշխարհիկն ,

խնդրոյն կարգադրութեան համար է : Մատ-
թէոսեան էֆէնտին արդարաւորութիւնն ու ա-
նապատութիւնը պիտի փայլի այս խնդրոյն մէջ :
Պէտք է աղբու դաս մը արուի , թէ արդարու-
թիւնը չխեղդուիր կրօնափոխութեամբ» :

ՓՈՒՆԶ
—Երամեան վան Արաբաճաճ փաշան , որ յի-
շուտոս կը գտնուէր , ամսոյն 7—19ին մեկնեցաւ
'ի փարիզ երթալու :

—Ասլանեան վան Ստեփան փաշան 'որ Պօլսոյ
զինուորական առողջապահ խորհրդոյն անդամ
և աղբային երեսփոխանական ժողովոյն ատե-
նապետ է , բարձրագոյն հրամանաւ 'ի Վէննա
դնաց . ուր հող պիտի սանի բժիշկներ գտնել
'ի պետս կայսերական զօրաբանակաց :

Իզմիր , 20 Յունիս 1877
Յարգոյ խմբագիր ԱՐՇԱՆՈՒՅՈՒՄՆ ,

ՄԱՍԻՍ լրագրոյն ամսոյն 9 թուոյն մէջ հրա-
տարակեալ երկաստղ ստորագրութեամբ «Ապ-
րիմ թէ մեռնիմ» վերնագրով բանահիւսանական
գրութեամբ զմիւսնացի մեծա . Ոսկանեան Ստե-
փանին կը վերաբերի և ժամանակաւ փարիզ
հրատարակած ՅՐԵՒԱՌԻՏԲ անունով իր հան-
դիսին մէջ ալ անցած է , ինչպէս յայտնի է բաղ-
մաց : Այլև քանի մը բարեկամներ 'նոյն իսկ ա-
նոր մէկ ձեռագիր անտրակը ցոյց տուին մեզ ,
որու մէջ իր զանազան երկաստղութեանց հետ
սոյն ոտանաւոր գրութեան ալ կը գտնուի : Ուստի
աւելորդ է ըսել թէ սոյն սխալը ստորագրէ
ՄԱՍԻՍ լրագրոյն մեծա . Խմբագրին անուշա-
դրութեան կամ մուտղութեան տուալ եկած է :

Կրկնորէմ , տէր Խմբագիր , շնորհ ըրէք սոյն
երկտողս հրատարակելու 'ի սէր ճշմարտութեան
Մնամ և սոյն :

Յ. ԲԱՅԷԼԵԱՆ

Քաղաքիս ԱՄԱԼԹԻԱ անուն յունարէն լրա-
գրէն հետեւեալ յօդուածը կը թարգմանեմք :

«Ըստ Էրոպական լրագրաց ոմանց , կարեւոր
բանակցութիւնք կը լինին 'ի մէջ Բ. Դրան և Վա-
տիկանի 'ի միասին Հասունեան խնդրոյն : Կայ-
սերական կառավարութիւնն ընդարձակ շնոր-
հումներ (Agachahous) կընէ վատիկանեան դահ-
լին , և միանգամայն հրամանագիրս յուղար-
կեաց Սուրբոյ կուսակալին , որպէսզի 'ի Պէրութ
եղեալ երկու արեւմտեան եկեղեցիները 'յանձնէ
Հասունեանց , կը կարծուի թէ օսմանեան դեա-
պան մի անյապաղ պիտի կարգուի Հռոմի սրբա-
ղան գահին քով» :

Չոր տաշիւ կոկիլ ի բան , ասեն ,
դիտեմք , 'նոր արուեստիւ
Չբառս երկայն կարճեմք անյօդ . չեն
պիտոյ կապքն ձայնաւորք
Չօրեղայրն և զմեղեղայր կարեմք
հնչել հօրար մընար
Եւ այսպէս համառօտեմք ըզբովանդակ
Հայոց բարբառ :
Իսկ գու զինչ խօսիս առ այս , Հայր
գպրութեան , ոչ գայրանաս ,
Երբ որդեք յանդըգունք զհիմքն
լեզուին շըրջել ջանան .
Ըղընորհ , վայելութիւն , զգաճակ
հնչումն աղարտելով ,
Չոր յոլով գարք կաղմեցին և քո
հանճար մըշակեաց զայն .
Քո շնորհիւ պայծառացաւ եկեղեցին
օրհնեղութեամբ
Քո շնորհիւ Մովսէս , Յիսուս խօսին
ընդ մեզ կատկարանաւ .
Քե թող մանկալին զԱսորոյն և
ըզՅունին զօտարաձայն ,
Քե լեզուքն ծանրախօս արք
Խիղախին արագախօս :
Դիք մանկունք , ըզլուխս ձեր
ընդ առաջով Սահակայ հօր .
Ձայնք բարձ , սուրբ Հայրապետ ,
օրհնեալ զմանկալին զի զարգացին ,
Եւ մի լիցին ժպիտի ձեռօք , փոխել
դըրմել ըստ հաճոյց ,
Այլ սիրել , խօսիլ , գրել , և բարբառոյդ
պահել զաւանդ :

(Հրախրակ Արաբաճաճ , Երև 97)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ ԿԵՍԱՐԱՑ

Սոսեռոմիրոս արժանայարգ հեղինակին գործն է,
գոր պարուն Ե. Մ. Ս. զբաղեւն՝ բարգմանելու է՝
մաքուր աշխարհաբառ, լեզու մեր : Այս բարգմանու-
թեան առաջին հատորն՝ որ ՚ի վելտասանածայ 236
երեսաց բաղկացել է, արդեն ՚ի լոյս ընծայելու լի-
նելով՝ ՚ի տպարանի Տեղեան եղբայր ՚ի 2 միւռնիա,
կըվաճառի անդ, և գինն 1 Ֆրանք 25 սանթիմ է :

● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

Զմիռնիա, 25 Յունիս:

—Յանուն Բարձրագոյն Դրան և յառուկ հեռագիրներով բարձրաւ Մեծ—Եպարզուն իւ

— Գաղղղիոյ նաւատորմիլն արդէն հասնալ
'ի Պէշիքա՛' ի մուտն Տարտանէիլ , ուր կը գտնու
նէր զիոյ նաւատորմիլն 'ի քանի աւուրց հետե
լ — Հունգարացիլ Քլարքա զօրապիտն՝ օտմա
եան զօրաբանակիլն ծառայուլ լեանը մոնեբը
բարձրագոյն հրամանաւ 'ի վառնա դնաց :

—Միթէատ վաչան՝ որ 'ի Լոնտոն կգտնուէր,
մեկնեցաւ անտի 'ի Պատէն երթալու :

ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ

—

ՊԵՆՏՈՅՈՒՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՂՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԱՆԻ

Խմբագիր—տէր լրագրոյս ,
 Ուսումնական Պատասխանատու ,

Ի ՏՊԱՀԱՆԻՔ ԼՐՇԽԱԾՈՒՄՅՈՒՆՆԵՐ ԱՐԽԱՐԱՏԻՒՆՆԵՐ